

NAGY FERENC

Vázlat a büntetőjogi dogmatikáról

A büntetőjogi dogmatika fogalmáról

A büntetőjogot művelő dogmatikusok nem csak akkor produkálnak vélemény-sokféleséget, amennyiben büntetőjogi dogmatikával foglalkoznak, hanem akkor is, ha magáról a büntetőjogi dogmatikáról – is – írnak. Ez a megállapítás igazolható a német és a hazai szakirodalmi ezirányú nézetek sokféleségével.

A német szakirodalomban uralkodónak minősíthető vélemény tudományterületnek (is), tannak tekinti a jogdogmatikát. Az egyik ismert jogi szótár a jogdogmatika címszó alatt a hatályos jog tanát (Lehre) érti.¹ A Maurach – Zipf szerzőpáros a tankönyvében a német büntetőjog-tudomány uralkodó részének minősíti a dogmatikát, amely nemzetközi tekintélyt alapozott meg.² Jescheck büntetőjogász klasszikus szerint a büntetőjogi dogmatika a büntetőjogtudomány lényege (Kernstück), a büntetőjog elmélete (Strafrechtstheorie).³ A dogmatika szerinte a büntetőtörvényből, mint alaptól és korlátból indul ki, a jogi tételek fogalmi tartalmát és felépítését dolgozza ki, a joganyagot rendszerbe foglalja, és megkísérli a fogalomképzés és rendszer új útjait megtalálni. A hatályos jog értelmezésével, kritikai vizsgálatával, összehasonlításával és a bírósági gyakorlat (judikatúra) bemutatásával a büntetőjogi dogmatika hídként szolgál a törvény és a gyakorlat között.⁴

Jescheck megítélése szerint a büntetőjogi dogmatikának a fogalom- és rendszerképzéshez nem csak formális jogi logikára van szüksége, hanem materiális logikára is, amely a védett értékekből kiindulva érvel és új jogi tételek felállítását és indokolását teszi lehetővé. A materiális logika az értékrendből levezetendő indokokat (Gründe) tartalmaz az ügy eldöntéséhez, amely indokok az igazságosság és a kriminálpolitikai célszerűség látószögéből tartalmilag helyesnek vagy legalábbis képviselhetőnek tűnnek. A büntetőjogi dogmatika nem csak elméleti, hanem gyakorlati jelentőségű is. A büntetőjognak a bíróságok általi fokozatosan

¹ CREIFELDS, C. – WEBER, K.: *Rechtswörterbuch*. 18. Aufl. C. H. Beck, München, 2004, 1063. p.

² MAURACH, R. – ZIPF, H.: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Teilband 1. 7. Aufl. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1987 40–41. p.

³ JESCHECK, H.-H. – WEIGEND, TH.: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1996, 42. p.

⁴ JESCHECK, H.-H. – WEIGEND, TH.: i. m. 42. p.

megújuló alkalmazása nagymértékben szolgálja a jogbiztonságot és az igazságságot.⁵

Roxin professzor büntetőjog általános részi tankönyvében az szerepel, hogy „A büntetőjogi dogmatika az a tudományág (Disziplin), amely a törvényi rendelkezések és a tudományos nézetek értelmezésével, rendszerbe foglalásával és továbbfejlesztésével foglalkozik a büntetőjog területén. A hatályos jogra vonatkozó kapcsolata és módszerei révén különbözik a büntetőjog történetétől és a büntetőjog összehasonlításától, de a kriminálpolitikától is, amelynek tárgyát nem a hatályos jog képezi, hanem hogy azt célszerűen hogyan kellene megalkotni.”⁶

Gropp professzor Roxin fent említett megállapítását idézve rögzíti, hogy a dogmatika mindenek előtt az értelmezés segédtudománya (Hilfsdisziplin der Auslegung). Gropp szerint (is) a büntetőjog-dogmatika alapja és határa a büntető törvény. Módszere abban áll, hogy a joganyagot meghatározott szisztémába rendezze, amelyben a hatályos jog mellett a bírósági döntések és tudományos vélemények is helyet kapnak.⁷

A hazai büntetőjogi szakirodalomban a dogmatika fogalmi meghatározására, besorolására a vélemények több csoportba sorolhatók.

Az egyik nézet szerint a büntetőjog-dogmatika egy szaktudománynak az elnevezését jelenti. A büntetőjog-dogmatika így a bűnügyi tudományok egyike, a szoros értelemben vett *büntetőjog-tudomány*, amelynek tárgya a büntetőjogi felelősség és annak intézményei.⁸

Külön csoportba sorolható az a nézet, amely az alkotmányos büntetőjogot lényegében a dogmatikával azonosítván kijelenti, hogy a büntetőjog „nem értékmentes, empirikus alapú tudomány, hanem érték szempontokat követő normativista tudomány”.⁹ Ugyanakkor nem köti a hatályos törvényhez a dogmatikát Szabó András: „Az állami mindenhatósággal szemben, a büntetőjogi beavatkozás korlátlanosságával szemben a büntetőjog elmélete a büntetőjogi dogmatikában folytatta a maga jogállamisági megfontolásokat érvényesítő ’szabadságharcát’”.¹⁰ „A büntetőjogi dogmatika ma már bátran kiléphet a jogrendszeren belüli ellentmondás-mentesség büvőköréből: érveit nemcsak arra alapozhatja, hogy milyen rendszertani összefüggés van a büntetőjogi rendelkezések fogalmainak világában.”¹¹ A büntetőjognak nem szabad alattvalóként szolgálnia a közérdeket[...], ki kell nyilvánítani új igényét: a

⁵ JESCHECK, H.-H. – WEIGEND, TH.: i. m. 42. p.

⁶ ROXIN, CLAUDIUS: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Band I. 1. Aufl. C. H. Beck, München, 1992, 106. p.; 4. Aufl. 2006, 194. p.

⁷ GROPP, WALTER: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 3. Aufl. Springer, Berlin..., 2005, 72. p.; Lásd továbbá OTTO, HARRO: *Grundkurs Strafrecht. Allgemeine Strafrechtslehre*. 7. Aufl. De Gruyter, Berlin, 2004, 31–33. p.

⁸ TOKAJI GÉZA: Büntetőjog-dogmatika és dialektika. *Jogtudományi Közlöny*, 1983. márc. (3. sz.) 149. p.

⁹ SZABÓ ANDRÁS: Büntetőjogi gondolkodásunk jelenlegi állása. *Jogtudományi Közlöny*, 1992, 555. p.

¹⁰ SZABÓ ANDRÁS: A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga. *Jogtudományi Közlöny*, 1988. augusztus. 461. p.

¹¹ SZABÓ ANDRÁS (1988): i. m. 461. p.

büntetőjog nem pusztá eszköze a hatalomnak, hanem egyidejűleg szab korlátot az egyéni és az állami önkénynek.¹²

„Ahogy visszaszorult az omnipotens állami beavatkozás, ennek függvényében nyeri vissza a büntetőjogi dogmatika azt a szerepét, hogy tételeit garanciális szabálynak tételje. Ahogy egyik jelentős professzorunk fogalmazott: a dogmatika próbálta helyettesíteni a jogállami hiányokat. A törvényesség a jog uralmát jelenti ugyan, azonban nem a jogállami joguralom értelmében. Ugyanis a jog természetére és karakterére nem hat ki. Márpedig nem mindegy, hogy milyen törvényt kell és lehet alkalmazni. A büntetőjogi dogmatika ebben a szűk mozgástérben valóban a garanciák szabadságharcosa.”¹³

Ebben a munkában – Szabó András szerint – a dogmatika nem csak szabadságharcot folytat, hanem megjelenik legitimáló funkciója is: „Az ideológiai vezérlésű büntetőpolitika visszaszorult és a büntetőjogi dogmatika ezen az alapon fejtette ki tevékenységét, tölthette be fontos funkcióját: koherens fogalmi rendszerbe foglalta a pozitív jogot és így legitimálta a garanciális szabályokat.”¹⁴

Wiener A. Imre véleménye szerint az előbb idézett Szabó András-nézethez több kérdőjel is fűzhető. Először a garanciális szabályokat miért kell legitimálni? A jogállami megfontolásokat érvényesítő szabadságharcot – Szabó András szerint – a dogmatika még az ellentmondás-mentesség büvkörében folytatta, de a szabadság hajnalán már kiléphet ebből a büvkörből. Azt a valamit, ami „szabadságharcot folytat” és kiléphet az „ellentmondás-mentesség büvköréből” a fogalmak tisztasága érdekében – Wiener szerint – helyesebb ideológiának, politikának, filozófiának, de nem büntetőjogi dogmatikának hívni.¹⁵

Szabó András nézete tükröződik egyes korábbi alkotmánybíróági döntések indokolásában is. Így megjelenik az a megállítás, hogy a büntetőjog nem csak értékvédő, hanem maga is értékhordozó.¹⁶ A koherens szabályozás alkotmányos értelme az állam büntetőjogi önkényének kizárása.¹⁷

A másik nézet a dogmatika módszerbeli, pusztá logikai felfogását képviseli, rámutatván arra, hogy a dogmatika önmagában nem értékhordozó. Ennek érve az, hogy a náci Németország dogmatikailag hibátlan, de igazságtalan jogszabályokat alkotott.¹⁸ A büntetőjog dogmatikája alakítja ki a büntetőjog fogalmi- és intézményrendszerét, a törvényből kiinduló elméleti elemző és rendszerező feldolgozás-

¹² SZABÓ ANDRÁS: uo.

¹³ SZABÓ ANDRÁS: A büntetőjog és alkotmánybíráskodás. In Tokaji Géza Emlékkönyv. *Acta Jur. et Pol. Szeged*, 1996, 240. p.

¹⁴ SZABÓ ANDRÁS: uo.

¹⁵ WIENER A. IMRE: *A Btk. Általános része de lege ferenda*. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2003, 25. p.

¹⁶ Vö. 11/1992. (III. 5.) AB határozattal.

¹⁷ 1214/B 1990 AB határozat. SZABÓ ANDRÁS: Büntetőjogi dogmatika – Alkotmányjogi dogmatika. *Jogtudományi Közöny*, 1997. 7–8. sz. 293–301. p.

¹⁸ WIENER A. IMRE felfogását lásd Wiener A. Imre: *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához*. MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények N° 12, Budapest, 2000, 47. p.; WIENER A. IMRE: A büntetőjog dogmatikájáról és értelmezéséről. In Gellér Balázs (szerk.): *Békés Imre ünnepi kötet*. ELTE ÁJK, Budapest, 2000, 406–414. p.

sal. A dogmatika a büntetőjog anyagát a jogelvek alapján, a joglogika módszerével dolgozza fel, azaz jogintézményekbe, főszabályokba és kivételekbe sorolja.¹⁹ Szerinte a dogmatikai rendszernek a kiépítését döntően a jogalkalmazói, bírói gyakorlat végzi. A tudományos fejtegetések ugyan gyakorolhatnak hatást a jogalkalmazásra és a jogértelmezésre, de a tudomány – sajnos néha – megengedi magának, hogy eltérjen a joglogikai módszer alkalmazásától és a dogmatika fogalmának legitimáló és szabadságharcos szerepet tulajdonítson. Ezért a büntetőjog tudománya nem azonosítható a büntetőjog dogmatikájával. A tudományos nézetek sokfélék lehetnek, de a joglogikai kötöttség a dogmatika elengedhetetlen eleme. Ha ez hiányzik, a jogbiztonság szenved sérelmet.²⁰

További nézetcsoportha sorolható Békés Imre felfogása, aki az 1980. évi tankönyvében azt írta, hogy a büntetőjog-tudomány egyik legfontosabb módszere a dogmatika (jogdogmatika).²¹ További fejtegetésében a dogmatika már több mint joglogikai módszer: dogmatika nélkül nem képzelhető el jogtudomány és – a hatályos joganyag alkalmazása vonatkozásában – nincs törvényesség.²²

Egy évtizeddel később úgy ítéli meg, hogy a dogmatika a hatályos jog művelése, egyszerre tudomány és módszer. Szerinte a dogmatika tulajdonképpen rendszertani tudomány, a hatályos jog köré szerveződő eszmerendszer, amely egy logikailag ellentmondásmentes belső struktúra felépítése érdekében a fogalomelemzés segítségével törekszik a tartalmi valóság feltárására.²³

Békés Imre a fenti nézetét (a dogmatika egyszerre tudomány és módszer) a 2002. évi tankönyvben kissé félreérthetően és ellentmondásosan úgy fejezte ki, hogy a „büntetőjog-tudomány művelésének legalapvetőbb módszere a *dogmatika*. A dogmatika nem egyszerűen módszer, hanem tudomány.” Ez ismétlődik meg a tankönyv 3. kiadásában.²⁴

E tanulmány írója az előbb bemutatott felfogáshoz közeli álláspontot foglal el. Eszerint a büntetőjogi dogmatika nem csupán a büntetőjog tudományának módszere, hanem maga is tudományág, tan, amely különböző módszerek segítségével illeszti a hatályos jogot fogalmi, ha úgy tetszik, elméleti rendszerbe.²⁵ A büntetőjogi tankönyvben (is) a szerepel, hogy a büntetőjogi dogmatika egyrészt a büntetőjog tudományának módszere, másrészt maga is tudományág (dogmatika = tan), amely különböző módszerek segítségével illeszti a hatályos büntetőjogot fogalmi, elméleti rendszerbe.²⁶

¹⁹ WIENER A. IMRE (2003): i. m. 33. p.

²⁰ Uo.

²¹ Földvári József (szerk.): *Magyar büntetőjog általános része*. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980, 30 p. A hivatkozott rész szerzője BÉKÉS IMRE.

²² Uo. 31. p.; Ez a gondolat korábban is megjelent BÉKÉS IMRE: *A gondatlanság a büntetőjogban*. KJK, Budapest, 1974, 22. p.

²³ BÉKÉS IMRE felfogását lásd in Wiener A. Imre (2000): i. m. 46. p.

²⁴ BÉKÉS IMRE (szerk. és szerző): *Büntetőjog Általános rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2002, 30. p.; 3. kiadás 2006, 31. p.

²⁵ NAGY FERENC álláspontját lásd Wiener A. Imre (2000): i. m. 44. p.

²⁶ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2004, 36. p.

A büntetőjogi dogmatika Békés Imre műveiben

Az elmúlt évtizedek hazai büntetőjogi szakirodalmában *Békés Imre* foglalkozott több alkalommal is a büntetőjogi dogmatika kérdéseivel. Átfogóan és sokoldalúan kandidátusi értekezésében, majd könyv alakban is megjelent munkájában találhatunk fejtegetéseket a büntetőjogi dogmatikáról. A következőkben ezen említett művéből idézek.

1. „Minden dogmatikai koncepció a jogi fogalmak logikai ellentmondásoktól mentes rendszerének a felépítésére törekszik, valamilyen belső egyensúly kialakítását tűzi ki céljául. A dogmatikai konstrukció egyik pillérének elmozdulásával meginog az egész rendszer, s az egyensúlyi helyzet visszaállítása az egész szisztéma átépítését igényelheti.” A jogi-dogmatikai fogalmak egymással való összefüggése evidens.²⁷

2. Egyetlen jogi fogalom „sem ontológiai adottság, hanem kényszerű gondolati összefüggések meghatározta dogmatikai fogalom. Más kérdés, hogy minden jogi fogalom mélyén az élet valóságának tényei és a társadalom igényei rejlenek, ezek a tények és igények azonban a jog világában csak közvetve – a törvényi rendelkezések és a doktrína fogalomrendszerének közvetítésével – jutnak jelentéstartalomhoz”. A jogi eszközöket dogmatikailag különböző gondolati rendszerekbe lehet felfogni.²⁸

3. „A társadalmi-gazdasági berendezkedés nem olyan tényező, amely önmagában meghatározná a tételes jog és a dogmatika végső arculatát. Ugyanaz a cél ugyanis különböző formákban is kifejezhető és különböző eszközök igénybevételével is elérhető; a jog tartalmi meghatározottsága ellenére formáinak bizonyos határok között mozgási szabadsága van. E mozgási szabadságon belül a jogi formák rendszerint a történelmi tradíció irányába hajlanak, s nem a „van”, hanem a „lett” kategóriájában jelennek meg.”²⁹

4. a) A „jog tartalma és formája között az összefüggés nem funkcionális, mert azonos jogpolitikai célok különböző jogi eszközök igénybevételével is teljesíthetők, és ennek megfelelően különböző dogmatikai elképzelésekben is megragadhatók;

b) ha a jog tartalmi meghatározottsága e lehetőséget nem zárja ki, a jogi forma és a dogmatika a tradíció – elsősorban a jogrendszeri tradíció – irányába hajlik;

c) a dogmatika támaszkodik előzményeire és az egyetemes (jogrendszerbeli) tapasztalatokra;

d) követi a kor világméretű és a társadalom etikai felfogását”.³⁰

²⁷ BÉKÉS IMRE (1974): i. m. 9. p. (Vö. 22. lj.)

²⁸ Uo. 9–10. p.

²⁹ Uo. 11. p.

³⁰ Uo. 12–13. p.

A büntetőjogi dogmatika azonban a bűnözést elsősorban jelenségi arculatában vizsgálja, külső megnyilvánulási alakját ragadja meg. A tételes büntetőjog és a dogmatika a jog társadalmi meghatározottsága ellenére zömmel hagyományos fogalmakkal és intézményekkel operál. A büntetőjogi dogmatika hagyományos eszközei azonos bázison, a bűnözés elleni küzdelem bázisán fejlődtek és fejlődnek. A dogmatika mint a jogtudományi kutatás módszere visszahat tárgyára: a tételes jogra és a joggyakorlatra.³¹

5. A „bűnözést társadalmi és individuális tényezők hívják létre, a büntetőjog pedig e tényezőknek csak konzekvenciáira – ti. a bűncselekmény elkövetésére – nem pedig a társadalmi és individuális tényekre reagál”. A dogmatika megismerési korlátai tették szükségessé a bűnözéssel foglalkozó új tudomány, a kriminológia kialakítását.³²

6. A dogmatika „de lege lata felméri, feltárja, tudományos rendszerbe foglalja, kezelhetővé teszi a jog tételes anyagát, de lege ferenda pedig kifejezésre juttatja azokat a tudományosan megalapozott igényeket, amelyek szerint a jognak a jövőben fejlődnie kell. A jó dogmatika eszerint sohasem zárt és sohasem tekinti feladatának a hatályos jog apologetikáját, hanem a haladás irányában mindig nyitott”. A dogmatika érzékenyen reagál, előmozdítja az ítélkezés egységességét, de lege lata a törvényesség védelmét.³³

7. A dogmatika „részletmegoldásaiban rendszerint semleges, politikailag mégsem színtelen. Mint az ítélkezés alakítója vagy magyarázója, mint a hatályos joganyag apologetikája vagy a kriminálpolitikai célkitűzések jogtudományi köntösbe öltöztetője és de lege ferenda kifejezésre juttatója, mint a törvényesség védelmezője, mint a bírói lelkiismereti felelősség megosztója, mint a joganyag didaktikus rendszere, vagyis általában, mint a jogász szemléleti mód kialakítója, hatalmas szerepet játszik a jogéletben, a jog társadalmi szerepe helyes érvényesülésében”.

Valóban a dogmatika fogalmilag a dogmákhoz, az írott jogokhoz kapcsolódik. Ezzel szemben a Common Law alapján folyó ítélkezés egységességét precedensek mozdítják elő.³⁴

8. Minden helyes jogi fogalom valamilyen realitást: életviszonyt, helyzetet, változást, folyamatot, magatartást, aktuális pszichés beállítottságot stb., illetőleg létező jogintézményt tükröz. Másrészt az egyes fogalmak nem stabilak, jelentéstartalmuk más-más összefüggésben módosulhat. A dogmatikai rendszeralkotás tehát nem a logikának, hanem a dialektikának alárendelt.³⁵

Az 1980-ban megjelent tankönyvben Békés Imre a dogmatika és a törvényesség kapcsolatát emeli ki. Itt található az a megállapítás, hogy „a dogmatika teszi előre kiszámíthatóvá az adott bűncselekmény jogkövetkezmenyeit és vonja ki az

³¹ Uo. 15. p.

³² Uo. 20. p.

³³ Uo. 21–22. p.

³⁴ Uo. 22. p.

³⁵ Uo. 24–25. p.

ítélkezést az ötletszerűség és a rögtönzések köréből”.³⁶ Ezt a gondolatot találjuk meg későbbi munkájában is.³⁷

A dogmatika és a kriminálpolitika viszonyát is taglalta,³⁸ legutóbb pedig az általa szerkesztett tankönyvben érinti a dogmatika kérdéskörét.³⁹

A büntetőjogi dogmatika funkciójáról

A vonatkozó német szakirodalom áttekintését követően *Burkhardt* professzor összegyűjtötte a büntetőjogi dogmatikának tulajdonított funkciókat, feladatokat. Szerinte a jogdogmatika nem csak „többdimenzionálisan” érvényesül, hanem „multi-funkcionálisan” is. Ezzel kapcsolatos kérdés, hogy a jogdogmatikának milyen funkciói vannak; miként viszonyulnak egymáshoz ezen funkciók és vajon a büntetőjogi dogmatika mennyiben mutat különlegességet (specialitást) a polgári (magán)jogi dogmatikához, illetve a közjog-dogmatikához való viszonyban.⁴⁰

Hét funkciót nevez meg a német szerző, amelyek a jogdogmatika körébe utalhatók.

a) A – büntetőjog-dogmatika fogalma számára is – *konstitutív funkció*: ez a szabályok és indokolásuk produktuma a jogi kérdések eldöntéséhez. A dogmatika annak meghatározása, ami egyáltalán büntetendő. A jogdogmatikai teóriák teszik lehetővé a helyes és a hibás állítások közötti megkülönböztetést arról, ami a világban jogszerű és jogtalan.

b) *Jogállami (garanciális) funkció*: az egységes és előrelátható (transzparens) jogalkalmazás biztosítása; az állami büntető hatalom jogállami erősítésének, biztosításának eszköze.

c) *Kontrollfunkció*: az általános praktikus megítélési, döntési bázis növelése a szisztematikus felülvizsgálat, konzisztens és erőteljes kontroll; az egyenlő bánásmód szolgálatában a tantételek koherens és ellentmondásmentes rendszerének kialakítása, képzése révén, az általános megítélési/döntési bázis bővítése.

d) *Mentesítési/könnyítési funkció*. A jogalkalmazást megkönnyíti, ha elismert fogalmi kritériumok, iskolászerű formulák, jogdogmatikai értelmezési javaslatok alapjára (állományára) lehet visszanyúlni, anélkül, hogy az alapvető értékelési kérdéseket állandóan újból át kellene gondolni.

e) *Technikai vagy didaktikai funkció*: a tanulhatóság növelése a joganyag didaktikai feldolgozása révén; információ szolgáltatása a hatályos jog irányadó alap-

³⁶ Földvári József (szerk.): i. m. 31. p. A hivatkozott rész szerzője BÉKÉS IMRE.

³⁷ BÉKÉS IMRE: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai. In *Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében*. ELTE ÁJK, Budapest, 1994, 9. p.

³⁸ BÉKÉS IMRE: Dogmatika és büntetőpolitika. *Jogtudományi Közöny*, 1986. dec., 593–597. p.

³⁹ BÉKÉS IMRE (szerk. és szerző): *Büntetőjog. Általános rész*. HVG-ORAC, Budapest, 2002, 30. p., 3. kiadás, 2006, 31. p.

⁴⁰ BURKHARDT, BJÖRN: Geglückte und folgenlose Strafrechtsdogmatik. In Eser, A. – Hassemer, W. – Burkhardt, B. (Hrsg.): *Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor der Jahrtausendwende*. Beck, München, 2000, 117–120. p.

gondolata és fogalmainak módszertani kidolgozásával és ezen áttekintés szisztematikus rendje.

f) *Tanácsadási* funkció: a jó törvényhozás, a jó jogalkotás előkészítése alternatív javaslatok megfogalmazásával.

g) *Alkalmazkodási* funkció: a permanens jogalkalmazkodás a változó társadalmi adottságokhoz a választási lehetőségek (szabadság) növelésével és szélesítésével.⁴¹

Az említett funkciók részben szorosan egymásba illeszkednek, de részben elentétesek is, minden további nélkül nem hozhatók összhangba. A német szakirodalomban még más funkciók is megjelennek (pl. kompromisszum, integratív, kritikai funkció). A funkciókat különböző vonatkozásban használják és a terminológia egészében nem egységes.

Mindenesetre az megállapítható, hogy a büntetőjogi dogmatika funkció-meghatározása nem kockázatmentes, mert a hibás/téves meghatározás szinte kényszerűen kihat a dogmatika további megítélésére. Az is rögzíthető, hogy a német szakirodalomban nem jelenik meg a dogmatika legitimáló funkciója. Továbbá az is, hogy a funkció-megjelölések közül a jogállami/garanciális funkciót állítják inkább előtérbe.⁴² Hazai viszonylatban a fenti megállapítások szintén irányadóak lehetnek, és elkerülendő a funkció-meghatározás gyakori hibája – csaknem kényszerűen – az, hogy túlzott követelményeket állítsunk a dogmatikával szemben. Vagyis olyan differenciálatlan, eltúlzott feladatokat ne jelöljünk meg számára, amiket nem teljesíthet.

Jelenleg is időszerű a következő megállapítás. A „dogmatikai szisztéma kialakításával szemben több követelmény támasztható; a valóság helyes gondolati megragadása, a jogpolitikai célkitűzések teljesítése, a garanciák megóvása, az igazságos ítélkezés biztosítása, vagyis annak előmozdítása, hogy a büntetőjog mennél hatékonyabban töltse be társadalmi rendeltetését”.⁴³

Ma is figyelemre méltó a híres magánjogásznak a következő megállapítása: „A törvényben kifejezett és a jogszokásban megvalósított jogszabályok csak nyers anyagát adják a jogdogmatikának. A dogmatika e szabályokból lefejtja a bennük levő jogelveket és jogkövetkezményeket, a szabályokat elemeire bontja (fogalom-elemzés) és az elemek és szabályok egymás közti összefüggését feltárja (konstrukció): e háromban merül ki a jogdogmatika feladata. (...)”⁴⁴ A fenti állítás közös elemnek látszik a magánjogi és a büntetőjogi dogmatikában.

A *büntetőjogi dogmatika* a polgári/magánjogi és a közjogi dogmatikával szemben *specialitást mutat* fel és több tekintetben:

⁴¹ Uo.

⁴² Hazánkban ehhez lásd GYÖRGYI KÁLMÁN: A büntetőjogi dogmatika garanciális funkciója. In *Jogállamiság útján*. Budapest, 1993, 9–23. p.

⁴³ BÉKÉS IMRE (1974): i. m. 10. p.

⁴⁴ SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV: *Parerga*. Budapest, 1912. Az idézett szerző munkájára Pokol Béla hivatkozik: *Jogdogmatika – Tézisek és kritikák*. Kézirat (megjelenés alatt), 2006, 7. p.

– A büntetőjog-dogmatikának a nullum crimen/nulla poena sine lege együttes jogelv, illetve a belőle levezethető követelmények és tilalmak határokat szabnak. A jognak a változó társadalmi adottságokhoz történő alkalmazkodása csak a jogelv határain belül lehetséges. A büntetőjog-dogmatika jogállami funkciója épp abban áll, hogy e határokat rögzítsék és ezzel a jogalkalmazás legitim területét (innovációs funkciót, illetve határt) kijelöli.

– A második különlegesség a büntetőjog szekunder, illetve ultima ratio jellegével függ össze. Ez a büntetőjog-dogmatika visszahatásában áll a büntetőjog specifikus feladataira és a büntetés céljára. Ez a visszahatás többek között abban jut kifejezésre, hogy a cél-racionális (funkcionális) rendszer korszakát hangoztatják. Az ultima ratio jelleg pedig azt juttatja kifejezésre, hogy a büntetőjog csak kiegészítő jellegű, „végső eszköz” lehet, még pontosabban a legvégső esetben a *legutolsó eszköz*.

– A polgári jogi/magánjogi és a büntetőjogi dogmatika közötti további specialitást az „in dubio mitius” (kétség esetén enyhébben) elvben lehet látni.

Büntetőjog-dogmatika és kriminálpolitika

A büntetőjog-dogmatika és a kriminálpolitika kapcsolatát illetően hagyományos módon inkább antagonisztikus viszonyt szokás említeni. Liszt kategorikus kijelentése: „a büntetőjog a kriminálpolitika áthághatatlan korlátja”, máig ható. Liszt egyrészt azt állította, hogy minden közveszélyes embert a közösség érdekében oly hosszú ideig kell ártalmatlanná tenni, ameddig szükséges. Ezzel szemben liberális-jogállami okokból azt a gondolatot is kifejezésre juttatta, hogy a büntetőjog a büntettes „Magna Charta”-ja, mint a polgárnak a „Leviathan állammal” szembeni védőbástyája.⁴⁵ Vagyis a preventív bűnüldözés és a liberális szabadságvédelem közötti feszültség olyan probléma, amelynek ma sincs kisebb jelentősége, mint a liszti időszakban. Azonban az az állítás, hogy a fent említett feszült viszonyban a kriminálpolitika és a büntetőjog ellentéte fejeződik ki, már nem teljesen helytálló. Hiszen a nullum crimen/nulla poena sine lege jogelv nem csupán kriminálpolitikai és büntetőjogi posztulátum/követelmény, hanem a sikeres bűnüldözés parancsa is. A sikeres bűnüldözéshez pontos feladat-meghatározás szükséges, azaz tudni kell, hogy mi az üldözendő és a dogmatikának ennek tisztázásában is szerepe van, s ez is oldja a túlzottan antagonisztikus képet. Továbbá az állami büntető hatalom jogi korlátozása és behatárolása önmagában a jogállami kriminálpolitika fontos célja, vagy legalábbis az kell legyen.

A büntetőjog-dogmatikai és a kriminálpolitikai gondolkodás szigorú elválására továbbá azt szokás állítani, hogy a büntetőjog-dogmatika tárgya a hatályos jog, a jog, ahogy a jelenben van, míg a kriminálpolitika tárgya ezzel szemben a jog kívánatos megalkotása, azaz a jog, ahogyan a jövőben kellene lennie. Ez azonban nem

⁴⁵ FRANZ VON LISZT gondolatait idézi Roxin, Claus: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Band I. 4. Aufl. C. H. Beck, München, 2006, 227–228. p.

jelent ellentétet, az, amit értelmezés, joglogika segítségével a hatályos joggal kapcsolatban kidolgoznak, az ugyanakkor a törvényhozó kriminálpolitikai célképzések végrehajtandó továbbgondolásának az eredménye is. Egyrészt az alkotmányjog és a büntetőjogi dogmatika, másrészt a kriminálpolitika viszonyában szilárd határvonal egyébként sem létezik. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a dogmatikai és a jogalkotói kriminálpolitikának ugyanazon kompetenciája lenne, a bíró és a törvényhozó pozíciója nem azonosítható, mert sértené a hatalommegosztás és az anyagi jogi legalitás (törvényesség) elvét.⁴⁶

A II. világháború után hazánkban a büntetőjogot harci eszközzé tették, a büntetőjog elveszítette garanciális funkcióját, az államhatalom korlátozását és az egyén jogait védő szerepét. A büntetőjogi dogmatika leértékelődött, jogászi szórszálhasogatássá vált. Nem a dogmatika „dolgozott” a kriminálpolitikával szemben, hanem a kriminálpolitika a büntetőjog tudományával szemben. Jogállami körülmények mellett pedig ezek nem állíthatók szembe. A törvényhozásban a dogmatika a kriminálpolitikai célkitűzések kontrollálója és jogi köntösbe öltöztetője.⁴⁷

A büntetőjogi dogmatika eróziójának megnyilvánulásairól a magyar jogalkotásban

A „XX. század kezdetétől a jogdogmatikai munka csökkenése figyelhető meg: a jog autonómiáját, a politikától való különműködését biztosító transzformáció hátterbe szorulása, és a politika társadalom iránti érzékenységének átvétele a jog alkalmazásában. E változásnak megfelelően – a korábbi pontos jogdogmatikai fogalmak helyét – sok esetben generálklauzulák, nyitott és bizonytalan jogfogalmak váltják fel, és a valamikori pontos jogi szöveg helyett a bíró kénytelen a jogszabállyal elérni kívánt célon orientálódni.”... „A jogdogmatikai fogalomtár nélkül a jogszabály szövegén orientálódni a káoszon való orientálódást jelentené, és ennek jelei már ma is mutatkoznak a politikailag túlzottan alávetett és instrumentalizált jogrendszerekben.”⁴⁸

E megállapítások sajnálatos igazolása mutatkozik meg a magyar büntetőjogalkotásban. A magyar törvényhozás színvonala ugyanis rendkívül leromlott.⁴⁹ Összességében ez a büntetőjogi dogmatika eróziójához is vezet(ett). Ennek illusztrálására szolgáljon itt jó néhány hazai példa, amelyek azonban nem kizárólag dogmatikai/elvi jelentőségűek, hanem részben törvényszerkesztési, jogtechnikai, praktikus jellegűek is.

1. A személy elleni bűncselekményeket pönalizáló Btk. XII. Fejezetén belül még a leginkább stabilnak tartott és klasszikus büntetőjogi területnek számító élet,

⁴⁶ ROXIN, CLAUDIUS (2006): i. m. 227–230. p.

⁴⁷ VÖ. BÉKÉS IMRE: *Dogmatika és büntetőpolitika* (1986). i. m. 595–596. p.

⁴⁸ POKOL BÉLA: *A jog elmélete*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001, 39–40. p.

⁴⁹ Lásd pl. BIHARI MIHÁLYNAK, az Alkotmánybíróság elnökének a sajtóban 2007. január 16–17-én megjelent nyilatkozatát.

testi épség és egészség elleni bűncselekmények (I. Cím) szabályozását is szinte mindegyik fontosabb büntetőnovella érintette az elmúlt másfél évtizedben.

Kiemelendő az egyes büntetési tételek szigorítása (pl. gondatlanságból elkövetett emberölés, emberölés előkészülete), a hivatalos személyek, közfeladatot ellátó személyek (és legújában a külföldi hivatalos személyek) fokozódó védelme [1. Btk. 166. § (2) bek. e) pont]. Szintén a fokozódó szigor jelentkezik a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények megítélésénél (vö. Btk. 183/A. §). E körben külön említést érdemel az újszülött megölésének és a tizenegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölésnek a kérdése. E tényállásokat az 1998. évi LXXXVII. törvény vezette be, az emberölés minősített eseteit bővítette [166. § (2) bek. i) pont], illetve e súlyos megítélés alól a szülő nőt kivéve privilegizálta az újszülött megölését (166/A. §). Érdekes módon a liberálisabb 2003. évi novella volt az, amely megszüntette a privilegizációt, és ennek eredményeképpen a születő gyermekét megölő szülő nő ma akár életfogytig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.⁵⁰ E változás szintén példázza a honi kriminálpolitikát jellemző következetlenséget. Ezen felül az egyik kirívó törvényalkotási hiba is e példa kapcsán említhető, nevezetesen – a megfelelő áttekintés hiányában – az említett módosítás nyomán az emberölés említett minősített esete miatti felelősség elévülhet, míg az emberölés többi minősített esete el nem évülő bűncselekménynek számít [vö. Btk. 33. § (2) bek. c) pont]. Mindez sajnálatos példája a büntető kódexben az újabb módosítások folytán meg-megjelenő, tarthatatlan koherencia-zavarnak.

2. A bűncselekmények jogi tárgy alapján történő rendszerezésével kapcsolatban kiemelhető a Btk. 229/A. §-ában meghatározott egyesületi és gyülekezési szabadság megsértése büntetnének téves elhelyezése a XV. fejezet IV. címében: „A hivatali bűncselekmények” között, amelyek specialitását az adja, hogy az elkövetőjük tettesként csak hivatalos személy lehet. Ez a bűncselekmény helyesen „A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények” cím alá sorolható.

3. Ugyanitt jegyezhető meg, hogy a 2003. évi II. törvénnyel történt módosítás újr szabályozta a kábítószerrel visszaélést, és a 282/B. § (5)–(6) bekezdése alá iktatta be a korábban „Kóros szenvedélykeltés” alcím alatt meghatározott tényállást, amely már csak azért sem lehetne kábítószerrel visszaélés, mert a kóros szenvedélykeltés elkövetési tárgya nem lehet kábítószer.

4. A Btk. eredeti szabálya alapján a 304. § (3) bek. szerint a pénzhamisítás privilegizált esete valósult meg (a váltópénz mellett), „ha a hamis vagy meghamisított pénz mennyisége vagy értéke nem jelentős”. A jelentős összegnek a Btk. 138/A. §-ában való meghatározásával a megfogalmazás problematikus, ezért a 2001. évi CXXI. törvény 63. §-a a tényállást akként módosította, hogy enyhébben büntetendő

⁵⁰ E problematikához lásd VARGA ZOLTÁN: Gondolatok az újszülött megölésének bűncselekményéről. *Magyar Jog*, 2002. 11. sz.; PAPP LÁSZLÓ: Privilegizált esetből minősített eset; avagy hogy lett „gyilkos” az anyából. *Magyar Jog*, 2003. 6. sz. 355–356. p.; NAGY FERENC: Über die Kindestötung im ungarischen Strafrecht, mit einem kurzen Ausblick auf Europa. In *Menschengerechtes Strafrecht. Festschrift für Albin Eser*. C.H.Beck. München, 2005, 561–576. p.

eset valósul meg, ha a pénzhamisítást (a váltópénz mellett) „kisebb értékű pénzre követik el”.

Mivel a Btk. 138/A. §-a értelmében a kisebb érték a 10.000 forintot meghaladó, de a 200.000 forint meg nem haladó érték, a módosítás következménye – a törvényhozó szándékával ellentétben (fel nem ismerten) – az lett, hogy a 10.000 forint értéket meg nem haladó összegre elkövetett pénzhamisítás kikerült a büntendő cselekmények köréből. Erre mutatott a Legfelsőbb Bíróság 1/2003. BJE számú jogegységi határozata is.

A törvényszerkesztési hibát – a jelenleg hatályos szöveg tekintetében – a 2003. évi CXXX. törvény 73. §-a küszöbölte ki, időközben a 10.000 forint értéket meg nem haladó pénzhamisításra vonatkozóan (a váltópénzt kivéve) exlex állapot volt, a pénz hamis utánzása csak szabálysértésként (Sztv. 163. §) minősülhetett.

E néhány tételes jogi változás bemutatását követően essen szó bizonyos kedvezőtlen jelenségekről, amelyek a számtalan, átgondolatlan módosítás következtében egyre nagyobb „sebeket ejtenek” a Btk.-n. A kódex egyes törvényi tényállásainak ellentmondásmentes, koherens rendszert kell(ene) alkotniuk ahhoz, hogy jogtárgyvédelmi funkciójukat problémamentesen el tudják látni. A Btk.-ban azonban egyre több olyan módosítással találkozhatunk, amely súlyos rendszertani problémákhoz vezet és erodálja a törvényt összetartó mögöttes fogalmi, dogmatikai rendszert.

5. Itt a XIV. Fejezet II. Címét, a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket szeretném kiemelni. E deliktumok azért szolgálnak jó példaként a *rendszereszerűség fontosságának* hangsúlyozásra, mert az őket érintő egyes módosítások önmagukban ugyan indokoltak és többségükben helyénvalók voltak, összehatásukban azonban teljesen megbontották a védelmi rendszert. A jogalkotó módosításainak (1993-ban és 1997-ben) lényege az erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmények passzív alanyi körének kitágításában (nő mellett ma már férfi sérelmére is elkövethetők, továbbá házassági életközösségben is), a minősítési rendszer egységesítésében és a büntetési tételek egy szintre hozásában foglalható össze. A szabályozás egységesítése ugyanakkor több elhatárolási problémát is maga után vont. A jogalkotó mellett az Alkotmánybíróság két határozata is érintette e bűncselekményeket (20/1999. sz.; 37/2002. sz. AB határozatok), bizonyos rendelkezéseket a szexuális orientáción alapuló megkülönböztetés tilalmával ellentétesnek talált. Így a két irányból történő módosítások mára felborították a szabályozás rendszerét, s koncepcionális változtatásokat tesznek szükségessé a jövőben.⁵¹

6. *Alapvető kérdéseket* is feszeget a jogalkotó az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak azon minősített esetében, amikor a sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be [197. § (2) bek a) pont; 198. § (2) bek. a) pont]. A 210. §-ban foglalt értelmező rendelkezés szerint a tizenkettedik életévét be nem töltött

⁵¹ A hatályos szabályozás kritikai elemzéséhez és a de lege ferenda koncepcióhoz részletesen NAGY FERENC – SZOMORA ZSOLT: A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. Fejezet) de lege ferenda (I–II. rész). *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2004. 1. sz. 22–28. p.; 2004. 2. sz. 17–25. p.

személyt védekezésre képtelennek kell tekinteni e bűncselekmények vonatkozásában, ami azt jelenti, hogy a szexuális cselekménybe való beleegyezésük esetén is erőszakosnak minősül a bűncselekmény. A jogalkotó a fenti minősített eset megalkotásakor egyáltalán nem volt tekintettel az esetleges differenciálás lehetőségére,⁵² ezen felül e két rendelkezés összeolvasva első ránézésre is ellentétesnek tűnik a *kétszeres értékelés tilalmával*. A jogalkotó hibáján a jogalkalmazó még tovább súlyosított azáltal, hogy deklarálta is amellet az alapelvvel ellentétes értelmezés mellett foglalt állást, amely szerint a passzív alany beleegyezése esetén is az erőszakos bűncselekmény minősített esete valósul meg.⁵³

A 2005. évi XCI. sz. törvényi módosítással a jogalkotó e problémát belátta, és a miniszteri indokolásban kifejezetten utalt a kétszeres értékelés kiküszöbölésének szándékára. Az újabb szövegezés szerint a minősített eset akkor valósul meg, ha az erőszakkal vagy az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel közöskölésre, illetve fajtalanúságra kényszerített sértett a 12. életévét nem töltötte be. Ezzel a kétszeres értékelést sikerült ugyan kiküszöbölni, azonban egy újabb probléma állt elő. A jogalkotó ugyanis elfeledkezett arról, hogy az alapesetnek van egy második fordulata is, amikor is a sértett védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát használja fel az elkövető a nemi cselekmény végzésére.⁵⁴

7. Alapelvi sérelem gyanúját kelti a vesztegetés 253. § (3)–(4) bekezdés szerinti alakzata. Ennek lényege, hogy amennyiben a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a szervezet érdekében aktív hivatali vesztegetést követ el, és a megfelelő felügyelettel, ellenőrzéssel ez megakadályozható lett volna, akkor a szervezet vezetője (ellenőrzésre vagy felügyeletre jogosult tagja) ugyanúgy büntetendő, mint az aktív vesztegető. A szabályozás érdekessége, hogy a gondatlan elkövetés is büntetendő, ennek ellenére azt kell megállapítanunk, hogy e tényállás a felelősség lényegét tekintve egy objektív alapú, párhuzamos felelősséget létesít, s ezzel ellentmond a *bűnösségen alapuló felelősség elvének*. Az a kitétel ugyanis, hogy a hivatalai vesztegetés az ellenőrzési, felügyeleti kötelezettség teljesítésével megakadályozható lett volna, nem más, mint objektív büntethetőségi feltétel, amely mint ilyen ismert a büntetőjogunkban, de semmiképpen sem jelentheti a felelősség alapját.

8. Röviden említendő a *bűnkapcsolati alakzatok elszaporodása*. Az orgazdaság jellegű bűncselekményekből ma már több is van, így a vámorgazdaság és a jövedéki orgazdaság, amelyek speciális tényállások az orgazdasághoz képest. A jövedéki orgazdaság tényállásán már a kazuisztika jelei mutatkoznak (a kazuisztikáról még lesz szó a későbbiekben).

⁵² Ehhez lásd HOLLÁN MIKLÓS: A tizenkét éven aluli gyermekek nemi fejlődésének büntetőjogi védelme. Egy törvényt módosítás margójára. *Collega*, 1998. 3. szám 17–18. p.; NAGY FERENC (szerk. és társszerző): *A magyar büntetőjog különös része*. 1. kiadás, Korona Kiadó, Budapest, 1999, 274–275. p., 2. kiadás, 2005, 291–292. p.

⁵³ Bírósági Határozatok. 1999. 9. szám. Fórum rovat. 185. p.

⁵⁴ SZOMORA ZSOLT: *A jogalkotói szándék, a dogmatika és a Btk. XIV. Fejezete – a 2005. évi Btk.-novella margójára*. Kézirat (megjelenés alatt). Szeged, 2007, 8. p.

A leginkább problematikus bűnkapcsolati alakzat a pénzmosás,⁵⁵ amellyel kapcsolatban csak két lényeges dolgot emelnék ki. A pénzmosás szándékos alakzata (303. §) tulajdonképpen megszűnt dogmatikai értelemben tiszta bűnkapcsolatnak lenni, ugyanis az alpbűncselekmény elkövetője is elkövetheti, ez pedig ellentmond a bűnkapcsolati alakzatok egyik fő jellemzőjének, amely szerint azok csak a más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódhatnak. Bűnkapcsolatnak csak a más által elkövetett büntetendő cselekményhez járuló pénzmosás tekinthető.

Ettől még inkább problematikusnak látszik, hogy a 303/A. § szerinti gondatlan alakzat a felelősség körét tágabban határozza meg, mint a szándékos változat. A szándékos pénzmosás „szabadságvesztéssel büntetendő cselekményhez”, míg a gondatlan pénzmosás a „más által elkövetett büntetendő cselekményhez” kapcsolódhat. Ez a megoldás ellentmond az *argumentum a maiore ad minus* jogi értelmezési tételének, és büntetni rendeli a kevesebbet akkor, amikor a több nem büntetendő. A kizárólag pénzbüntetéssel büntetendő bűncselekményeket szemügyre véve elmondható, hogy ennek komoly gyakorlati jelentősége nem lesz, ennek ellenére rosszul mutat a felelősség absztrakt körét meghatározó törvényben.

9. Essen szó kicsit bővebben a különös részi módosításokon eluralkodó *kazuisztikáról*, amely a büntetőjogot érintő nemzetközi egyezmények és követelmények – ebből a szempontból – káros hatásának is tekinthető, és érezhetően magán viseli az erősödő angolszász befolyás jegyeit.

A kazuisztikus szabályozás velejárója, hogy mind az elkövetési tárgyak, mind az elkövetési magatartások körét kimerítő részletességgel próbálja meghatározni. A rendszerváltozás után egyre több olyan új vagy módosított tényállás jelent meg a büntető kódexünkben, amely lényegében nem áll másból, mint hosszú felsorolásokból. Több esetben a jogalkotó ezeket a bűncselekményeket „visszaélésnek” nevezte el, s a jogalkalmazó ha meglátja a „visszaélés” szót, akkor tudja, hogy az adott elkövetési tárgyakat érintő szinte valamennyi lehetséges elkövetési magatartás büntetendő.⁵⁶ Az ilyen megoldások problematikája pontosan a túlzott részletességükben rejlik, mert kimerítő jellegük miatt könnyen eredményeznek joghézagot, ha valami nem szerepel a hasábokat kitevő felsorolásokban, akkor azt még indokolt esetben sem lehet a tényállás alá vonni.⁵⁷

A kazuisztika „gyöngyszemének” tekinthető a tiltott porongráf felvétellel visszaélés elkövetési tárgyainak meghatározása (195/A. §). A jogalkotó itt a meghatározott módon előállított „képfelvételt vagy képfelvételeket” jelöli meg elkövetési tárgyként, s ezzel korábbi hibáját akarta korrigálni 2001-ben. Ezt megelőzően

⁵⁵ A Btk.-ba beiktatta az 1994. évi IX. törvény. A pénzmosás további problémáiról lásd KARSAI KRISZTINA: Pecunia olet avagy gondolatok a pénzmosásról. In Wiener A. Imre ünnepi kötet. KJK-KERSZÖV. Budapest, 2005, 143–158. p.

⁵⁶ Például: visszaélés tiltott pornográf felvétellel, robbanóanyaggal vagy robbantószerrel, lőfegyverrel vagy lőszerrel, radioaktív anyaggal, nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel, kábítószerral, kábítószert előállításához használt anyaggal, jövedékkel stb. De intő példaként említhető még a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény vagy a számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása.

⁵⁷ KERTÉSZ IMRE – STAUBER JÓZSEF: Tényállások inflációja. *Ügyészek Lapja*, 1996/5. 50. p.

ugyanis csak többes számú alak szerepelt a tényállásban, így egy képfelvételre a bűncselekményt nem lehetett elkövetni. Ezért került be az egyes számú és a többes számú alak is a törvénybe, holott bőven elegendő lett volna csak az egyes számú alakot szerepeltetni. A védett jogi tárgyra és a passzív alanyokra tekintettel nem lehet kérdéses az, hogy a bűncselekmény az adott esetben a passzív alanyok száma szerint minősül egy- vagy többrendbelinek, és nem kell az elkövetési tárgyából törvényi egységet kreálni!⁵⁸

10. Az eluralkodó kazuisztikához továbbá kiemelhető a minősítő körülmények aprólékos, szinte követhetetlen egymásra halmozása, például a Btk. 175/B. §-ában meghatározott emberkereskedelem esetében (szerencsére nem gyakorlati bűncselekmény, de a prostituáltak adásvételével kapcsolatban a magyar bírói gyakorlatban is előfordul), vagy hasonló a rablás Btk. 321. § (4) bekezdése is.

Ugyanazon törvényi szabály szükségtelen többszörözése fordul elő a különös visszaeső fogalmának meghatározásával kapcsolatban a Btk. 263., 263/A., 263/B. és a 264. § esetében, amelyet egyetlen értelmező és egyben utaló rendelkezéssel el lehetett volna intézni.

Megemlíthető az egyes tényállások hatályon kívül helyezése, majd ismételt visszaemelése a Btk.-ba: például a jövedéki visszaélés, jövedéki orgazdaság, a tartozás fedezete elvonásának előbb vagyon elleni, majd gazdasági bűncselekményként történő szabályozása (Btk. 330/A. §, 297. §).

11. Szintén a kazuisztika egyik megjelenési formája a *speciális tényállások (lex specialis) elszaporodása*, amely markáns jellemzője az elmúlt évek büntetőjogának. Csak a csalás klasszikus bűncselekménye, mint *lex generalis* mellett említhetjük a hitelezési csalást, tőkebefektetési csalást, az adó- és társadalombiztosítási csalást. Emellett – bár elnevezésében már nem látszik – a csalás tényállási elemei fedezhetők fel többek között – még ha csak immanensen is – a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, a jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási stb. tevékenységek és piramisjáték szervezése tényállásaiban.⁵⁹ A speciális bűncselekmények túlbujánzása elhatárolási problémákhoz vezet, s létüket semmi nem indokolja, ha nem tartalmaznak többlet-elemet vagy nem hozzák előbbre a felelősség körét.

12. A felelősség körének kiterjesztése látható a – legtöbb esetben absztrakt – *veszélyeztetési deliktumok* elszaporodásában. Említhető a bünszervezetben részvétel, a nemzetközileg védett személy elleni erőszak, a kábítószer előállításához használt anyaggal visszaélés, a jövedékkel visszaélés elősegítése vagy a pénzhamisítás elősegítése. E tényállások a kriminalizáció szinte határok nélküli kiterjesztésének a példái, s az ezzel kapcsolatos aggályokon túl egyéb dogmatikai problémákat is felvetnek.

⁵⁸ Ennek kapcsán joggal jegyzi meg TÓTH MIHÁLY: „Bízunk benne, hogy ezután nem kerül sor pl. a lopás tényállásának olyan módon történő korrigálására, mely szerint büntetendő az, aki *idegen dolgot vagy dolgokat* mástól jogtalan eltulajdonítás végett elvesz...”. Idézi Gál István László: Szempontok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények új szabályozásához. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002. 4. sz. 33. p.

⁵⁹ KERTÉSZ IMRE – STAUBER JÓZSEF: i. m. 51–52. p.

13. E problémák között található az egyes előkészületi változatokat sajátosan kombináló, befejezett bűncselekményként meghatározott *sui generis* bűncselekmények, amelyek tulajdonképpen *rendszeridegen sui generis előkészületi tényállásoknak* tekinthetők. Így van olyan előkészületi magatartásokat pónalizáló tényállás, amely az előkészület általános büntetni rendeltségén túl külön, önálló tényállásban materiális előkészületi jellegű alakzatokat nevesít oly módon, hogy az előkészülethez egyébként feltétlenül szükséges célzatot nem tartalmazza [például a pénzhamisításra irányuló előkészület 304. § (4) bek. és mellette a pénzhamisítás elősegítése 304/A. §]. Megválaszolatlan kérdés marad, hogy hogyan lehet ezeket egymástól elhatárolni. Egyébként pedig a Btk. 304/A. § 2001-ben történő kódexbe iktatása teljességgel felesleges volt. A besorolhatatlan előkészületi magatartások pónalizálására példát szolgáltat továbbá a jövedékkel visszaélés elősegítése (311/B. §) és a bünszervezetben részvétel (263/C. §).⁶⁰

Az elkövetési magatartások szükségtelen *sui generis* jellegű meghatározásának tartható az „anyagi eszközök szolgáltatása”, amely az üzletszerű kéjelgés elősegítése [205. § (2) bek.] esetében lényegében bűnsegély, a kábítószerral visszaélés esetében tulajdonképpen az előkészület vagy a bűnsegély *sui generis* változata, amely az előkészülethez kapcsolódva is az előkészület büntetési tételével büntetendő.

Úgy gondolom, hogy a rendszerszemléletet nélkülöző kazuisztika a büntetőjogalkotás csapdája, egyik oldalon joghézagokat szül, másik oldalon pedig – átfedései révén – megoldhatatlan elhatárolási problémákhoz vezet. Nagy feladata a jövő büntető kódexének, hogy a kimerítően részletes szabályozás és a jogbiztonság követelményeinek nem megfelelő parttalan absztrakció közötti helyes arányt megtalálja, s ezzel alkosson ellentmondásmentes és összehangolt védelmi rendszert. Tény, hogy a nemzetközi kötelezettségek egyre nagyobb „nyomást gyakorolnak” büntetőjogunkra, ez azonban nem jelentheti annak az eddig követett gyakorlatnak a folytatását, hogy nemzetközi egyezményekből szóról szóra, a meglévő szabályozás rendszerére tekintet nélkül átveszünk gyökértelen, idegen tényállás-megfogalmazásokat, és alkalmazhatatlanná ziláljuk büntetőjogunk meglévő rendszerét. Amíg a hagyományos és a rendelkezésre álló szabály- és eszköztárral a bűnözés új vagy újszerű formái ellen a tradicionális büntetőjogi keretek között megfelelő hatékonysággal, továbbá a valós nemzetközi elvárásoknak is megfelelően fel lehet lépni, addig a hagyományos elvek és szabályok áttörésére, feladására semmi szükség és erre nem lehet meggyőző indok. Továbbá a nem elégségesnek és nem hatékonynak minősíthető büntetőjogi „kínálat” esetén is a kiindulópontot és a egyben végpontot is az alkotmányos jogállami keretek kell, hogy jelentsék, a hagyományos eszközök kibővítésére és oldására csak e keretek között kerülhet sor. A büntetőjog belső fogalmi rendszerét és az irányadó alkotmányos követelményeket semmilyen pragmatikus kriminálpolitikai célkitűzés nem írhatja felül.

⁶⁰ NAGY FERENC (2004): i. m. 272. p.

Záró megjegyzések

A büntetőjogi dogmatikával kapcsolatosan néhány tisztázónak és összegzőnek szánt megjegyzés:

1. A jogdogmatikai fogalomalkotás megakadt a jogágak szintjén, és a jog egész rendszerét illetően nem alakult ki egységes jogdogmatikai fogalmi rendszer, csak magánjogi, büntetőjogi és ezek eljárásjogát illető jogdogmatikák vannak.⁶¹

2. A büntetőjogi dogmatika művelői a jogi fogalmak elemzésével, a büntetőjog a bűncselekmény strukturális ismérveinek kutatásával, a bűncselekményi rendszer kidolgozásával, fejlesztésével – ez a jogalkotás előkészítését is szolgálja –, a büntető szabályok indokolásával, kritikájával, valamint ezek rendszerezésével és stabilizálásával foglalkoznak.

3. A jogdogmatika, így a büntetőjogi dogmatika kifejezés négy alapjelentéssel jelenik/jelenhet meg: a) *tudományág/szak, diszciplína*, amely összefüggő szabályokat, fogalmakat, elveket, típusokat alkot és állít rendszerbe; b) a büntetőjogi szabályok, fogalmak, elvek, típusok kutatásának, értékelésének (joglogikai) *módszere*; c) szabály-, fogalomalkotó *tevékenység*, mint *alkotási folyamat*; d) *produktum, alkotás*, ami a tételek, jogintézmények rendszere, ami normatív tartalommal bír, amelyre a hatályos jog vonatkozik és meghatározott módszerbeli igényeknek megfelel.

Ez a négy alapjelentés minden további nélkül egymás mellett alkalmazható, ami sokszor elő is fordul.⁶²

4. A szakmai közösséghez, akik a büntetőjogi dogmatikát gyakorolják, természetesen nem csak a dogmatikához orientált büntetőjog-tudomány, hanem a büntetőjogi joggyakorlat és részben a miniszteriális bürokrácia is hozzátartozik.

Ha mind a jogtudós, mind a bíró a dogmatikát gyakorló szakmai közösséghez tartozik, akkor ez nem jelenti azt, hogy nem lenne közöttük különbség. Ez a különbség nagy és különböző feladatokat, cselekvési feltételeket alapoz meg és indokol.

A joggyakorlat a társadalmi hatalomalkalmazási apparátus része. Az egyes eset jogszerű döntéséről gondoskodik és egyúttal lehetőleg magas fokú jogbiztonságot (azaz a hatályos jog egységes alkalmazását és értelmezését) biztosítja. Ami a cselekvési feltételeket illeti, úgy a joggyakorlat a problémáit nem válogathatja meg. Számára érvényesül a jogmegtagadás tilalma. A dogmatikailag orientált jogtudománynál minden egészen más. A tudós a tudományos szabadság eszméje alatt áll és az eredetiség a vezérelve. Ő a büntetőjog néhány részére koncentrálnak. Döntésre vonatkozó javaslatok nem kötelező jellegűek. Nem áll döntési kényszer alatt.

5. A büntetőjogi dogmatika politikailag nem semleges. Bár a politikai véleményütközések nem befolyásolhatják a jogtudósi fogalmi, elméleti munkát, a bírói döntéseket, ám bizonyos társadalmi csoportok absztraktabb szinten kinyilvánított

⁶¹ POKOL BÉLA: i. m. 2006, 5. p.; Törekvés azonban létezik egy egységes jogdogmatikára, külön tárgy keretében, ehhez lásd SZABÓ MIKLÓS: *A jogdogmatika előkérdéseiről*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.; SZABÓ MIKLÓS: *Ars Juris – a jogdogmatika alapjai*. Miskolc, 2005.

⁶² BURKHARDT, BJÖRN: i. m. 113–114. p.

érdekei már nagyon is befolyásolják a jogdogmatikai kategóriák létrehozását és értelmezésüket.⁶³

A kriminálpolitikai elképzeléseknek, nem ritkán (aktuál)politikai érdekeknek jogalkotásban/törvényhozásban történő érvényesítése és a jogalkotás előkészítését végző miniszteriális gárda szakmai felkészültségének fogyatékoságai – egyebek mellett – a büntetőjog-dogmatikai rendszert erózióval fenyegetik.⁶⁴

⁶³ POKOL BÉLA: *Jogelmélet*. Századvég Kiadó, Budapest, 2005, 143–144. p.

⁶⁴ Vö. Hirsch, Hans Joachim (Hrsg.): *Krise des Strafrechts und der Kriminalwissenschaften*. Duncker&Humblot, Berlin, 2001.; FARKAS ÁKOS egyenesen a büntetőjogi dogmatika „trónfosztásáról” ír, ami bizonyára hangzatos, de talán túlzásba hajló. Lásd A (büntetőjogi) dogmatika trónfosztása. In Gellér Balázs (szerk.): *Békés Imre ünnepi kötet*. ELTE ÁJK, Budapest, 2000, 103–118. p.

FERENC NAGY

EIN GRUNDRISS ÜBER DIE STRAFRECHTSDOGMATIK

(Zusammenfassung)

In diesem Beitrag zielt der Verfasser darauf ab, die wichtigsten Thematisierungen und Beziehungspunkte der Strafrechtsdogmatik darzustellen.

Im ersten Teil sind verschiedene Auffassungen über den Begriff der Strafrechtsdogmatik erörtert, anhand sowohl der deutschen (z.B. von *Jescheck* und *Roxin*) als auch der ungarischen Literatur (z.B. von *Szabó* und *Wiener A.*). Eine Besonderheit der ungarischen Thematisierungen ist, dass bei uns auch eine Ansicht erschien (von *Szabó*), die die Strafrechtsdogmatik nicht nur als neutrale Lehre, Disziplin oder Methode ansieht, sondern für eine wertgeprägte, normative Konstruktion hält, die nicht einmal von der Verfassung getrennt werden kann. Diese Auffassung ist zurecht umstritten.

Den zweiten Abschnitt widmet der Verfasser für die Zusammenfassung der Feststellungen von *Békés*, der sich mit diesem Thema umfassend befasst hat.

Anschließend der Anschauungen von *Békés*, aber gesondert werden die Funktionen der Strafrechtsdogmatik dargelegt, unter denen die von *Burkhardt* niedergelegten 7 Funktionen, die aber – wie der Verfasser feststellt – nicht völlig miteinander vereinbar sind. Auch die speziellen Merkmale der Strafrechtsdogmatik zu zivilrechtlichen und öffentlichrechtlichen Dogmatik werden untersucht: die wesentlichsten Unterschiede zeigen sich in der Rolle des *nullum crimen/nulla poena sine lege* Grundsatzes, sowie dem *Ultima-Ratio*-Charakter des Strafrechts.

Auf die Beziehung der Strafrechtsdogmatik zur Kriminalpolitik wird auch eingegangen, und einige Bereiche erwiesen, die auf die Erosion der Dogmatik durch Strafgesetzgebung hindeuten. So z.B.: das Außerachtlassen von Doppelverwertungsverbot; oder Schaffung von Tatbeständen, die sich einer objektiven Verantwortung nähern; die immer dominant werdende, systemwidrige Kasuistik; sowie die Vermehrung von neuen speziellen Tatbeständen (i.S. *lex specialis*).

Zum Schluss werden einige zusammenfassende Folgerungen über die Bedeutung von Strafrechtsdogmatik gezogen.